

Olavs Cers: Arī veselības jomā slīcēju glābšana ir pašu slīcēju rokās

Šis gads Latvijā ir atnesis veselības reformu, kurai atvēlēta ievērojama daļa valsts budžeta līdzekļu. Valsts mērķis ir panākt sabiedrības veselības stāvokļa uzlabošanos un pazemināt augstos mirstības rādītājus. Ir daudz diskutēts, vai valsts no savas puses dara visu, lai nodrošinātu kvalitatīvu veselības aprūpi. Nenoliedzami, veselības aprūpes sistēmā ir vajadzīgi uzlabojumi. Bet vienlaikus pamatoti būtu uzdot jautājumu – vai veselības reformas mērķi būs paveicami?

Veselības ministrija publiski apgalvo, ka tā savu finansiālo iespēju robežās nemītīgi virzās uz to, lai slimības tiktu atklātas pēc iespējas agrākā stadijā. Agrāka slimību atklāšana esot nozīmīga, jo tādā veidā ārstēšana ir daudz efektīvāka. Šīs ieceres skan labi, taču cerēt uz ātrāku slimību atklāšanu un ārstēšanas uzsākšanu var vienīgi gadījumā, ja cilvēks veic profilaktiskus pasākumus un savlaicīgi veic veselības pārbaudes.

Lēmums par diagnostiku un ārstēšanos – pacientu rokās

Profilaktisko pārbaūžu veikšanu un ārstēšanu valsts var tikai veicināt, bet nevar uzspiest. Izvēle, vai rūpēties par savu veselību un ārstēties, ir atstāta paša cilvēka ziņā. Šī izvēle ir noteikta Satversmē līdzās valsts pienākumam aizsargāt cilvēku veselību. No cilvēktiesību aspekta cilvēka izvēles brīvība tiek vērtēta augstāk, tāpēc gadījumā, ja cilvēks tiek ārstēts bez viņa piekrišanas, zināmā mērā tiek ierobežotas cilvēktiesības.

Ir saredzama izteikta pretruna starp valsts pienākumu un pacienta tiesībām. No vienas puses, valstij jānodrošina cilvēkiem medicīniskā palīdzība. No otras puses, valsts medicīnisko palīdzību nedrīkst uzspiest. Ja valsts neievēro kādu no šiem noteikumiem, tā pārkāpj cilvēktiesības. Valstij nākas balansēt uz šīs, dažubrīd šaurās, robežas, lai nepārkāptu nevienu no cilvēkiem garantētajām pamattiesībām. Tāpēc rodas jautājums – vai veselības reformas iecere panākt efektīvāku ārstēšanu ir reāli izpildāma, ja tā lielā mērā ir atkarīga no cilvēku pašu gribas?

Protams, cilvēks savā rīcībā pamatā balstās uz apsvērumu "kā būs labāk", nevis pretēji. Tomēr bieži vien šis apsvēruma var būt maldīgs un novest cilvēku pie lēmumiem, kas pasliktina viņa veselības stāvokli. Tāpēc vienmēr ir svarīgi paturēt prātā, **lai cilvēks ar saviem lēmumiem neapdraudētu apkārtējos**. Šādā gadījumā valstij ir jāierobežo cilvēka izvēles brīvība, lai netiktu apdraudēti citi cilvēki. Tas ir pieļaujams, ja, samērojot viena cilvēka zaudējumu un pārējās sabiedrības daļas ieguvumu, par augstāk vērtējamu tiek atzīts sabiedrības ieguvums.

Piemēram, tuberkulozes slimnieku var izolēt un ārstēt piespiedu kārtā, lai viņš neapdraudētu citus cilvēkus. Tāpat, piemēram, valsts pieprasa obligāti veikt veselības pārbaudes, ja cilvēks vēlas kļūt par asins vai orgānu donoru (citos gadījumos šo veselības pārbažu veikšana būtu pacienta izvēle). Tie ir daži piemēri, ar kādiem mehānismiem valsts aizsargā citu cilvēku veselību.

HIV piemērs – vai brīvprātīga ārstēšanās vienmēr ir efektīva?

Atsevišķās jomās joprojām ir vieta šaubām par to, vai valsts veselības aprūpes jomā iesaistās pietiekami aktīvi. Viena no jomām, kurai ir pievēršama īpaša uzmanība, ir HIV/AIDS ārstēšana. HIV ir spilgts piemērs tam, cik svarīga ir savlaicīga slimības atklāšana. Jo agrākā slimības fāzē ārstēšana tiek uzsākta, jo vieglāki slimības simptomi. Turklāt medikamentu terapija ļauj cilvēkam dzīvot pilnvērtīgu dzīvi bez būtiskiem ierobežojumiem, vairākkārtīgi samazinot arī riskus inficēt apkārtējos.

Cīņai pret HIV izplatību valsts ir izstrādājusi mehānismus slimības diagnosticēšanai un ārstēšanai. Turklāt valsts pilnībā apmaksā medikamentu terapijas kursu. Tādējādi varētu domāt, ka valsts ir spējusi vajadzīgos soļus, lai apkarotu šīs slimības izplatību. Bet, ja palūkojas tuvāk, sistēmā ir redzami vairāki klupšanas akmeņi, tādēļ būtu nepieciešami uzlabojumi.

Pirmkārt, diagnosticēšana. Neskatoties uz slimības nestajiem riskiem, HIV slimības testēšana ir voluntāra – pārbaudīt HIV esamību organismā var tikai pēc pacienta piekrišanas. Līdz ar to var tikai minēt, cik cilvēku faktiski valstī slimo ar HIV/AIDS. Slimībai nav raksturīgu simptomu, pēc kuriem skaidri

noteikt saslimšanu ar to. Uzticams var būt vienīgi HIV antivielu tests cilvēka asinīs, taču pēc vispārējā principa testa rezultāti būs anonīmi. Ja asins analīzēs tiek konstatēta saslimšana ar HIV, cilvēkam tiek ieteikts vērsties Latvijas Infektoloģijas centrā (LIC) un veikt atkārtotu pārbaudi, jo LIC ir Latvijā vienīgā ārstniecības iestāde, kurā tiek apstiprināta saslimšana ar HIV. Tomēr nevienam nav pienākuma to darīt. "Sausais atlikums" ir tāds, ka par daļu no cilvēkiem, kas faktiski slimo ar HIV, valsts nekad neuzzinās.

Otrkārt, ārstēšanas obligātums. Arī tad, ja slimība ir diagnosticēta LIC, ārstēšanu var uzsākt tikai pēc cilvēka paša vēlēšanās. Galvenā problēma ir tā, ka neārstējoties cilvēks riskē ne tikai ar savu, bet arī apkārtējo cilvēku veselību. Un atšķirībā no citām slimībām saslimšana ar HIV ir konfidenciāla. Par cilvēka saslimšanu ar HIV var nezināt pat viņa ģimenes ārsts, ja vien pacients pats to neatklāj. Tā rezultātā ar HIV slimojošs cilvēks, kurš izvēlējies neārstēties, palielina apkārtējo cilvēku inficēšanās risku.

Salāgot indivīda un sabiedrības tiesības

Latvijā ir iespējams veikt HIV testu anonīmi, un tas pamatā ir apsveicami, jo testa anonimitāte varētu iedrošināt cilvēkus pārbaudīt savu veselību. Tomēr rodas jautājums – kāda jēga no anonīmiem testiem, ja cilvēks var izvēlēties neārstēties un turpināt apdraudēt apkārtējos? Tāpat arī valsts apmaksā medikamentus, bet cilvēks var izvēlēties tos nelietot un vienlaikus apdraudēt citus. Nevar nepamanīt paradoksus – Latvija ir atvēlējusi līdzekļus, lai ierobežotu HIV/AIDS izplatību, bet saslimšanu ar HIV/AIDS atklāt un ārstēt var tikai tad, ja cilvēks pats to vēlas.

Secināms, ka šajā jautājumā veselības aprūpes sistēmā ir vieta uzlabojumiem, lai, ievērojot cilvēku tiesības uz privātautonomiju, vienlaikus panāktu, ka viņi ir iedrošināti pārbaudīt savu veselību un vajadzības gadījumā ārstēties. Valstij būtu jāpilnveido sistēma, lai mudinātu cilvēkus ārstēt HIV slimību, kas attiecīgi samazinātu draudus apkārtējiem. Turklāt valstij ir instrumenti, lai pienācīgi to darītu. Pretējā gadījumā visas ieceres, kas ir vērstas uz HIV/AIDS izplatības ierobežošanu, paliks tikai kā izkārtne bez satura.